

MANEVİ İKLİMLERDE VAR OLAN BİR TURİZM ÜRÜNÜ OLARAK TÜRBELER: BİNGÖL ÖRNEĞİ

Murat GÖRAL¹, Aziz BÜKEY²

Geliş: 21.09.2022 / Kabul: 25.12.2022

Öz

Çalışmada inanç turizminin en önemli öğelerinden olan türbeler turizm boyutu ile ele alınmıştır. Zira türbeleri konu edinen birçok çalışma olmasına rağmen özellikle uluslararası ya da ulusal üne sahip olmayan türbelerin turizm perspektifiyle incelenmesi araştırmacıların çok ilgisini çekmemiştir. Bu çalışmada Bingöl'deki türbelerin derlemesi yapılarak bunların mevcut turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve insanların bu türbeleri ziyaret etme nedenleri incelenerek turizm potansiyelinin nasıl geliştirilebileceği konusunda bir fikir oluşturulması amaçlanmaktadır. Araştırmada Bingöl'de toplam 12 adet türbe olduğu tespit edilmiştir. İnsanlar bu türbeleri daha çok nasiplerinin açılması, işlerinin yoluna girmesi, mevcut sıkıntılardan kurtulma gibi nedenler ile ziyaret etmektedirler. Bu ziyaret nedenleri bir toplumun neredeyse tüm ortak ihtiyaçlarını temsil ettiğinden dolayı aslında türbelerin daha fazla insan tarafından ziyaret edilme potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Türbe, İnanç Turizmi, Bingöl

TOMBS AS A TOURISM PRODUCT IN SPIRITUAL CLIMATES: THE CASE OF BİNGÖL

ABSTRACT

In the study, tombs, which are one of the most important elements of faith tourism, are discussed in terms of tourism. Because although there are many studies on tombs, examining tombs that do not have international or national reputations from a tourism perspective has not attracted much attention of researchers. Because although there are many studies on tombs, examining tombs that do not have international or national reputations from a tourism perspective has not attracted much attention of researchers. In this study, it is aimed to compile the tombs in Bingöl, to evaluate their current tourism potential and to examine the reasons for people to visit these tombs and to form an idea about how the tourism potential can be developed. In the research, it was determined that there are 12 tombs in Bingöl. People visit these shrines mostly for reasons such as opening their fortunes, getting their business back on track, and getting rid of current troubles. Since these visits represent almost all the common needs of a society, it can be said that the tombs have the potential to be visited by more people.

Keywords: Tombs, Faith Tourism, Bingöl

Giriş

İnanç kaynaklı seyahatler, diğer seyahatler arasında en eski ve en yaygın olanlar arasında yer almaktadır. İnsanların tutumlarında yön verici olan ve hayatlarının en merkezi noktasında yer alan din, merkezi bir inanç bağlamında olmak üzere birçok ritüel, seremoni, pratik ve duaları içerir (Jafari, 2000: 497). İnsanlar mensubu oldukları dinlerde kutsiyet atfedilen yerleri ziyaret etmeyi bir gereklilik olarak görmektedir. Bu gereklilik düşüncesi bu mekanlardaki ziyaretçi akımına neden olmaktadır. Bu durum kısa zamanda turizm pazarlamacılarının dikkatini çekmiş ve “inanç turizmi” ismiyle yeni bir turizm konsepti ortaya atmışlardır (Gürbüz ve Aydın, 2018). İnanç turizmi kutsiyet atfedilen mekânlardaki manevi çekiciliklerin birer turistik çekiciliğe dönüştürülmesini konu alan turizm faaliyetlerini ifade ettiği söylenebilir.

Dini yapılar, törenler, dini festivaller, inançlar ve dinsel olaylar turist davranışlarını etkileyen ve insanları inanç turizmine yönlendiren önemli etkenlerdendir. İnanç turizmi, yılda yaklaşık 300 milyon kişiye hizmet vererek, 18 milyar dolarlık bir bütçeyi de kapsamaktadır (Kurar ve Akbaba, 2013). İslamiyet ile ilk teması yüzlerce yıl öncesine dayanan Türk toplumunda, bu inancın yayılmasını kendileri için misyon edinmiş birçok eren, veli, derviş, şeyh gibi sıfatlarla nitelendirilen kişi yaşamış ve

¹ Dr. Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, mgoral@bingol.edu.tr , ORCID: 0000-0003-2374-4443.

² Dr. Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, abukey@bingol.edu.tr , ORCID: 0000-0002-5476-8408.

bu kişiler toplum nazarında çok kıymet görmüşlerdir. Öyle ki bu kişiler öldükten sonra dahi verilen değer artarak devam etmiş ve mezarları insanların manevi hatta maddi beklenti ve ihtiyaçlarını arz ettikleri ziyaretgâhlara dönüşmüştür. Bekdemir ve Sezer (2013) bu durumun turizm açısından önemine dikkat çekerek bu türbelerin gerek yakın gerek ise uzak çevreden turistleri çekme potansiyeline vurgu yapmıştır. Bu bağlamda Konya’da Mevlana, İstanbul’da Eyüp Sultan, Bursa’da Emir Sultan ve Erzurum’da Abdurrahman Gazi, Malatya’da Somuncu Baba türbeleri, turist akımı açısından ilk olarak ifade edilebilecek türbeler arasındadır.

İnanç turizminin odağında yer alan türbeleri Bingöl ili yerelinde ele alan bu çalışmada Bingöl’deki turizm potansiyeline sahip türbelerin bir taramasının yapılması ve turistik çekicilik açısından şuan ki konumlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Kavramsal Çerçeve

İnanç, topluluklar için ahlaki bir takım pusula görevi görecektir. Normlar koymanın ötesinde duyguları ve törensel ritüelleri bir araya getirmeyi de içermektedir (Rojas-Méndez, 2013). İnanç temelinde topluluklar arasında birçok savaşlar yapıldı ve bir çok ittifaklar kuruldu (Liutikas, 2015). İnanç, çok eski tarihlerden beri birincil seyahat motivasyonu olarak değerlendirilmiş ve seyahat ile ilgili ekonomik olamayan bir neden olarak atfedilmiştir (Gisbert, 1992: 51). İnsanlar giderek daha fazla inanç yönelimli seyahatlere katılmakta ve buna bağlı olarak bu seyahatlerin finansal etkileri de giderek artmaktadır. Yine de inanç turizmi yeni bir şey değil Belk & Yeh (2011), Belk & Costa (1995)’ ye atıfta bulunarak tarihsel olarak toplumun en üst katmanlarında insanların açıkça dini nedenlerle seyahat ettiklerini, ancak aynı zamanda “zevk” e düşkün olduklarını ve kültürel aktivite arayışında olduklarını belirtmektedirler. Dini seyahat, hızla genişleyen niş pazarlar arasında yer almaktadır (Eraqi, 2006). Uluslararası seyahat eden insanlar (Hudson, 2010). Fas’dan (Yasin vd., 2011) Tunus’a (Zaiane, 2006) Vatikan’a (Kislali vd, 2016) Masada’ya Milli Park (Corte vd, 2009) çeşitli destinasyonlara seyahat edebilirler. Bu yönüyle inanç turizmi dünya çapında ve turistlerin odağında bir turizm faaliyettir. (Lakshmi & Ganesan, 2010). Elbette, insanların dini yerleri ziyaret ettikleri veya dini faaliyetlere dini bir motivasyon olmadan veya birden fazla motivasyonla katıldıkları durumlar olabilir. Tersine, yarı-dini bir coşkuyla dini olmayan bir faaliyette bulunabilirler. Akademisyenler ve pazarlamacılar bu yönüyle çok ilgilenmemekte, onlar için turistlerin ve ziyaretçilerin çoklu isteklerini fark etmeleri önemlidir.

Türbeler, toplumdaki insanların yaşam, ölüm, iyilik, sonsuzluk, doğa gibi kavramlara ilişkin kültür ve inançlarını ifade eden ölüm olgusuna mimari yaklaşımın başarılı örneklerinden biridir. İslamiyetin erken devirlerinde ölümler genellikle şehrin merkezine gömülürdü. Bugün hala bunun örnekleri vardır. Torki & Nosoohi (2021) türbelerin içinde yatan kişiden bağımsız olması sebebiyle ölüm olgusunu işleyen ve dünyada tarif edilebilecek tek ortak mimari yapılar olmasına dikkat çekerek bu yapıların kültürel miras boyutuna ve turistik çekiliği yönüne vurgu yapmıştır.

Bu tür mekanların turizm açısından başarı düzeyi içinde yatan şahsın halkın nezdindeki değeri ile ilgili olsa da canlılık, görsel güzellik ve özellikle mekanın bakımı gibi faktörler ve fiziksel konfor, oturma ve dinlenme imkanları, uygun erişim ve güvenlik, mekanın ziyaretçilere sağladığı hizmetlerin çeşitliliği gibi faktörler de etkilidir (Behzadfar & Tahmasebi, 2013).

Yöntem

Çalışmada, araştırmanın temel amacına uygun olduğu düşünüldüğünden araştırma deseninin “durum çalışması” olmasına karar verilmiştir. Durum çalışması, sistematik bir biçimde bilgi toplamak ve çoklu veri toplayarak sınırlı bir sistemin nasıl işlediğini ayrıntılı bir biçimde inceleyen bir yöntemdir (Chmiliar, 2010). Creswell (2007) ise durum çalışmasını belirli bir zaman içerisinde kısıtlandırılmış bir veya daha fazla durumun farklı kaynakları içeren veri toplama araçlarıyla (gözlem, görüşme, doküman vb.) derinlemesine incelendiği ve durum ve duruma bağlı temaların tanımlanmasını içeren nitel bir yaklaşım olarak ifade etmiştir. Veri toplama tekniği olarak ise doküman incelemesi ve katılımlı gözlem tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmacı araştırma konusu ile ilgili haber metinlerini, bilimsel yayınları ve ilgili kamu kurumlarının sitelerini incelemiştir. Ayrıca araştırmacı kimliğini gizleyerek bir ziyaretçi kimliğiyle ilgili mekânları ziyaret etmiş ve orada yöre halkının türbe ile ilgili değerlendirmelerini dinlemiştir. Veri toplama sürecinde ihtiyaç duyulan doğal ilişki zemininin bozulmaması için herhangi bir kayıt cihazı kullanılmamıştır. Veal (1997) araştırmacının kendi kimliğini gizlediği durumlarda bile katılımlı gözlem esnasında not almak veya ses kaydı yapmanın doğru olmadığına dikkat çeken Veal

(1997) araştırmacının, bu tarz araçları kullanmasının, oluşturulmaya çalışılan doğal ilişkiye zarar verebileceğini vurgulamıştır.

Bulgular ve Tartışma

Yapılan analizler sonucunda türbeler ile ilgili çalışmaların çok sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu türbeleri turizm boyutu ile ele alan bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Türbeler ile ilgili yapılan çalışmalar genellikle halk bilimciler veya islami ilimler araştırmacıları tarafından gerçekteşirilmiştir. (Irmak, 2019; Irmak, 2018; Ayış, 2018; Hamarat, 2007). Bu bağlamda bu çalışmalar türbelerin daha çok dini ve manevi yönüyle değerlendirmiştir. Türbeler ile ilgili gazete haberleri de çok sınırlı düzeyde bu haberler de yine turizm potansiyeli ile ilgili değil bakım durumları ve koruma altına altına alınma durumları ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Öte yandan türbeler kültürel varlık yönü olan yapılar olmasına rağmen turizm ile dolaylı ya da doğrudan ilişkili resmi kurumların sitelerinde neredeyse hiç yer almamaktadır. şimdi tespit edilen türbeler ve insanların seyahat sebepleri ile ilgili bilgi verilecektir.

şeyh Ahmed Türbesi I. ve şeyh Ahmed Türbesi II

Yapılan incelemeler sonucu Bingöl'de en çok ziyaret edilen türbelerin başında şeyh Ahmed Türbesi I dir. şeyh Ahmet Türbesi merkeze 17 kilometre mesafede, köy mezarlığı içinde köye hâkim tepede yer alıyor. Dört köşeli, tek kubbeli olarak inşa edilen türbenin yapımında kubbe dâhil tamamı taş kullanılmış (hakikatevi.net) 1815-1885 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen şeyh Ahmed'in türbesi, Bingöl'ün tarihi eserlerinden olup, özellikle mimarisiyle ve uzunca taş sütunlarıyla dikkat çekmektedir. Türbe, Bingöl Ovası'nın tümünü görebilecek bir yapıya sahiptir. Türbe halen yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir (mercekgazetesi.com). şeyh Ahmed Türbesi yürümekte problem yaşayan, cilt ve kas hastalığı vb. gibi rahatsızlıkları olan kişiler sıklıkla uğradıkları bir türbedir. Dermatolojik rahatsızlıkları olan bireyler türbenin içerisinde bulunan mezarın üstünde yer alan yeşil örtüyü ciltlerindeki hastalıklı olan bölgelere sürerek şifa bulacaklarına inanmaktadırlar. Türbe; ayrıca sara nöbetleri geçiren ya da herhangi bir nedenden dolayı sürekli bayılma gibi rahatsızlıkları olan ve akıl sağlığında problem yaşayanlar tarafından da iyileşme ümidiyle ziyaret edilmektedir. Bingöl'de şeyh Ahmed ismiyle başka bir türbe daha bulunmaktadır. Ancak bu kişilerin birbiriyle ilgisi olmadığı bilinmektedir. Güveçli köyü yakınlarında bulunan türbenin çevresi aynı zamanda da mesire alanı olarak kullanılmaktadır. şeyh Ahmed türbesi, bölge çevre bölgelerden evlenmek isteyip de kısmeti kapalı olduğu için evlenemediğine inanılan kişilerce de sıklıkla ziyaret edilmektedir. Türbedeki mezar taşlarına ziyaretçiler küçük taşlar yapıştırır ve bir takım dileklerde bulunurlar. Eğer yapıştırdıkları taşlar mezar taşlarında düşmez yapışır kalırsa da dileklerinin kabul olacağına inanmaktadırlar.

Yusuf-ı Harputi Türbesi

Soyu Hz. Muhammed'e dayandığı söylenen Yusuf ı Harputi'nin Türbesi Bingöl'e bağlı Kiği ilçesinin Yeldeğirmeni Köyü'nde bulunmaktadır. Bölgede, "şeyh Yusuf Harputi" ve "Hacı Yusuf Harputi" adıyla tanınmıştır. Türbe 1987 yılında meydana gelen heyelan sonucu zarar görmese de Yeldeğirmeni Köyü'nün yerleşim yerinin değişmesi sonucu eski yerinde kalmıştır. Bu nedenle bakım ve onarıma ihtiyaç duymaktadır. Türbenin bulunduğu bahçede elma ağaçları bulunmaktadır. Türbeyi ziyaret edenler bu elmaları yiyerek maddi ve manevi hastalıklarından kurtulacaklarına inanmaktadır. Ayrıca yine bahçede bulunan bir çeşmenin de özellikle sıtma olmak üzere bazı hastalıklara iyi geldiği düşünölmektedir.

şeyh Alauddin Türbesi

şeyh Alauddin çan köyündeki şeyh Ahmed'in torunu olan irfan ve kerametleriyle tanınan şeyh Alauddin, depresyon ve ruhsal problemler yaşayan insanlar tarafından ziyaret edilmektedir (Irmak, 2018). Konum olarak yüksek bir yerde konumlanan türbe ziyaret edenleri manzarasıyla da etkilemektedir. Türbe birtakım çevresel düzenlemeler ile ziyaret potansiyeli daha da artabilecek bir nitelik taşımaktadır.

şeyh Muhyiddin Türbesi

Bingöl merkeze bağlı Az Köyü'nde bulunmaktadır. Gelecek ziyaretçilerin ilgisini çekecek efsaneler şeyh Muhyiddin için çokça anlatılır. Rivayete göre şeyh Muhyiddin yaşadığı köy halkına koyun sürülerinde çobana ve çoban köpeğine ihtiyaç olmadığını onların meralara gidip başlarına herhangi bir

sıkıntı gelmeden dönebilecekleri ifade etmiş. O gün bugündür köy halkı sürülerini meralara çoban ve çoban köpeksiz bıraktıklarını ve şimdiye kadar da başlarına vahşi hayvan saldırısı ya da herhangi bir şey gelmediği anlatılır (Irmak, 2019). Bu yüzden bu türbe daha çok kötü insanların kötülüklerinden ve nazarlarından korunacağına inanan insanlar tarafından ziyaret edilmektedir.

Şeyh Mustafa Türbesi

Şeyh Mustafa Türbesi; Bingöl'ün Merkez İlçesine bağlı Sarıçiçek Köyü'ne bir km. uzaklıkta Hacıçayır Mezarı sınırları içerisinde yer almaktadır. Çan köyündeki Şeyh Ahmed ile Belkis Hatun'un çocuğu olan Şeyh Mustafa Efendi, 1870 yılında Çan Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Şeyh Mustafa Türbesi çoğunlukla nazardan korunmak isteyen ya da ruhsal bunalım gibi problemler yaşayan kişiler tarafından sıklıkla ziyaret edilmektedir. Bunun nedeni Şeyh Mustafa hayatta iken bu tür rahatsızlığı olan insanlar için birtakım dualar okuyarak onların sıkıntularından kurtulmalarını sağladığı yönündeki bölge halkı tarafından aktarılan rivayetlerdir. Taştan inşa edilen türbenin içerisinde bulunan ve şeyhin oğlu tarafından yazılan levhada Şeyhin tarihi kişiliği hakkında bilgiler yer almaktadır. Şeyh Mustafa Türbesinde içinde hastalıklarına şifa bulmak için gelen hastaların belirli bir süre yatabilecekleri yastık ve yorgan bulunmaktadır.

Şeyh Cemal Türbesi

Şeyh Cemal Türbesi Bingöl ilinin Adaklı ilçesinin eski adı Dımlak olarak bilinen Kara Çubuk Köyü'nde bulunmaktadır. Soyunun ehlibeytten Hz. Hüseyin'e kadar dayandığı aktarılan Şeyh Cemal Arap kökenli bir ailenin ferdidir. Şeyh Cemal türbesini ziyarete gidenler kendileriyle beraber şeker ve su götürmekte ve türbeyi ziyaretini gerçekleştirdikten sonra bunları diğer ziyaretçilerle paylaşmaktadır.

Şeyh Hasan Türbesi

Bingöl'ün Adaklı ilçesine bağlı Top Ağaçlar Köyü'nde bulunmaktadır. Türbesi, köy mezarlığının içerisinde yer almaktadır. Mezar kapısı normal kapılardan çok daha küçük inşa edilmiştir. Böylece içeri girmek isteye ziyaretçiler başlarını eğip saygı göstererek kapıdan geçmektedirler. Gelen ziyaretçilerden bazıları mezar taşını kazıyarak çıkan tozunu şifa bulmak niyetiyle yemeklerinde kullanmaktadır.

Şeker Baba Türbesi

Bingöl Sütluçe Köyü yakınlarında bulunan bir tepe üzerinde konumlandırılmıştır. Şeker Baba, bölge halkı tarafından "Heser Baba" ismiyle de tanınmaktadır. Hacı Bektaş Veli tarafından Anadolu'ya insanları irşad etmek amacıyla gönderilen erenlerden biri olduğu bilinir. Çocuk sahibi olmayı dilediği halde çocuğu olmayanlar Şeker Baba türbesini sıklıkla ziyaret eder ve burada dua ederler. Ayrıca, türbede bulunan ve kutsal olduğuna inanılan dilek ağacına şekil olarak beşiğe benzeyen bez veya tülbent bağlamaktadırlar. Şeker Baba Türbesi'nde adağı olan kişilerin de perşembe günleri gelerek adadıkları kurbanı kesmeleri için de ayrı bir alan vardır. Yine bu türbeden alınan taşların da kutsal olduğuna inanılır. r. Yöre halkı ziyaretleri sırasında yanlarında şeker getirerek şifa bulmaları ümidiyle çocuklara dağıtmaktadırlar.

Şeyh Abdullah Türbesi

Şeyh Abdullah Türbesi Bingöl'ün 57 km uzaklıktaki Solhan ilçesinin yöre halkı tarafından Melakan ismiyle bilinen Mutluca Köyü'nde bulunmaktadır. Kökleri 16.yüzyıllarda Botan bölgesinden gelen Molla Mustafa Ciziri'ye kadar ulaşan Mutluca şeyhlerinden Abdullah Efendi'nin Türbesi köy mezarlığının içerisinde yer almaktadır. Türbesi; çeşitli rahatsızlıklarından kurtulmak, işledikleri günahlardan arınmak ve onun maneviyatından faydalanmayı arzulayan kişilerce ziyaret edilmektedir.

Molla İsmail Türbesi

Bingöl'ün Adaklı ilçesi merkezinde bulunmaktadır. Molla İsmail, yaşadığı dönemde bu ilçe merkezinde bulunan kiliseyi camiye çevirerek uzun yıllar burada imamlık yapmış ve ilmi dersler vermiştir. Molla İsmail yaşadığı bölgede ahlak öğretileri ve verdiği ilmi dersleriyle halkın sevgi ve takdirini kazanmıştır. Yöre halkı, ona olan sevgilerini sürekli türbesini ziyaret ederek ve bu ziyaretlerde onun ruhu için Yasin-i Şerif okuyarak göstermektedir.

Şeyh Süleyman Türbesi

Bingöl şehir merkezine 17 km uzaklıkta Uzunsavat Köyü'nde bulunmaktadır. Kesin olmamak ile birlikte 1791 tarihinde Bingöl'e bağlı Dikme Köyü'nde dünyaya geldiği bilinmektedir. Şeyh Süleyman, ailesi ile birlikte Dikme Köyü'nden ayrılarak dönemin mülki idarecilerinden Hüsnü Bey tarafından kendisine vakfi yapılan Uzunsavat Köyü'ne yerleşmiştir. Uzunsavat'da yan yana bir cami ile tekke inşa ettiren Şeyh Süleyman burada insanları irşat etmeye yönelik dersler vermiştir. 1998 yılında sulama barajı inşaatı sebebiyle kabri Uzunsavat köyü yakınlarında bir tepeye taşınmış ve türbesinin eski mimarisi korunarak yeniden inşa ettirilmiştir. Bölge halkının rivayetlerine göre taşınma esnasında kabri açılmış ve ölümü üzerinden tam bir asır geçmiş olmasına rağmen bedeni herhangi bir fiziksel deformasyona uğramamış korunmuş halde olduğu görülmüştür.

Sonuç

Doğu Anadolu bölgesi ülkemizin diğer bölgelerinde olduğu gibi keşfedilmeyi bekleyen zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bunlardan birisi de insanların her ne kadar inanç motivasyonu ile ziyaretine konu olsa da çevresinde rekreatif etkinliklerin yapılabileceği türbelerdir. Türbeler kutsiyet atfedilen ve çok çeşitli sebeplerle ziyaret edilen mekânlardır. Bu ziyaretlerde bazı ritüeller yapılsa da ziyaretin yapılacağı zamanlarda net bir durum söz konusu değildir. İnsanlar herhangi bir istek ve arzuları olduğu zaman bu kutsal mekânları ziyaret edebilmektedir (Atasagun, 2006). Ancak daha çok dinen bir kutsallık atfedilen kandiller, bayramlar ve cuma günleri belirli zaman dilimlerinde bu tür mekânların daha yoğun bir şekilde ziyaret edildiği görülmektedir. Anadolu coğrafyasında, türbe, adak ve ziyaretler gibi kutsal mekân ziyaret motivasyonları bağlamında, ziyaret yerlerine hastalıklardan iyileşme ve şifa bulma arzusu ilk sırada yer almaktadır. Bunları dilek, istek, hacet ve ihtiyaçların karşılanması izlemekte fakat belli bir dilek ya da isteğe bağlı olmaksızın sadece türbede defnedilmiş kişinin manevi şahsına saygı gereği yapılan ziyaretler olduğu da anlaşılmaktadır (Günay, 2003). Bu nedenle türbelerin ziyaret potansiyeli oldukça yüksek değerler olduğu ifade edilebilir. Hatta öyle ki türbeler efsane ya da gerçek olmasından bağımsız olarak çoğunlukla sağlık amacıyla ziyaret edildiği için sağlık turizmi potansiyeline dahi sahip olduğu düşünülebilir. Çavuşoğlu ve Bükey (2022) sağlık turizmi deneyiminin turistlerin seyahat ilham kaynağını etkilediğini ortaya koymuştur. Şen (2020) ise Selim Paşa Taş Vakfiesini incelediği çalışmada nadide eserlerin turizm potansiyeline işaret etmiştir. Türbeler de bu bağlamda birer nadide eser değerlendirilerek turizm potansiyeli geliştirilebilir.

Türbelerin sadece manevi ikliminden dolayı ziyaret edilmesi aslında bu mekânların atıl kullanıldığını gösterir. İnsanlar kültürel ve rekreatif nedenlerle de bu tür mekânları ziyaret edebilir ve bu mekânlarda dini ritüellerin dışında türbelerin temsil ettiği inanç ve değerlere de aykırı olmamak kaydıyla bir takım etkinlikler gerçekleştirilebilir.

Yapılan araştırmalar sonucu türbelerin neredeyse tümü içinde yatan şahısların sağlıklarında irşad hizmeti yürüttükleri köylerde yapıldığı görülmektedir. Bu durum türbelerin kent merkezinin sağlayacağı alt yapı ve üst yapı hizmetlerinden mahrum kalmasına sebep olmuştur. Her ne kadar birçok türbe kent merkezine yakın köyler de olsa da türbe yollarının ve çevresinin iyileştirilmesi düşünülebilir. Türbelerin genellikle yöre halkı tarafından çok saygı duymaları gereği köyün en güzel alanlarına konumlandırılmış olduğu görülmüştür. Bu yüzden türbeler güzel manzaraları ve doğası ile birlikte düşünüldüğünde turistler için çekici unsurlara dönüştürülebilir. Yine dikkat çeken diğer bir unsur türbeler ile ilgili yönlendirme levhaları şehir dışında ve sadece yol ayrımlarında gözükmektedir. Türbeler ile ilgili bilgilendirme levhaları kent merkezinde daha göz önünde konumlara yerleştirilmesi başka motivasyonlarla şehre gelen ziyaretçilerin ilgisini çekebilir. Ayrıca türbeler yapıları itibarıyla dini motif içeren mimari yapılarıdır, bu yönüyle somut kültürel miras unsurları olarak düşünülebilir. Öte yandan ziyaretçilerin ziyaret esnasında gerçekleştirdikleri ritüeller dikkate alındığında ise somut olmayan kültürel miras öğeleri olarak düşünülebilir. Bu nedenle Bingöl yerinde karar vericiler ve paydaşların bu yapıları manevi yönünü korumakla birlikte turizme de kazandıracak bir takım politikalar yürütmeleri gerekmektedir. Tüm bu geliştirme faaliyetlerinin sistematik ve etkili bir biçimde yürütülebilmesi için araştırmacılar bu konuda projeler yürütmeli ve bu projeler özel ve kamu desteğiyle de güçlendirilmelidir. Son olarak türbe gibi kutsal mekanların halk arasında bilinirliğinin artmasında ve ziyaretlere konu olmasında en önemli faktörlerden birisi türbede yatan yada yattığı farz edilen şahıs ile ilgili anlatılan efsane, menkıbe ve keramet gibi unsurlardır. Bu nedenle bu türbelerdeki şahıslar için

anlatılan bu tür rivayetlerinde detaylıca araştırılıp bilinirliğinin artırılması turizm hareketliliği açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- ATASAGUN, G. (2006), “Ziyaret fenomeni”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, s. 33-60.
- AYIŞ, M. Ş. (2018), “Bingöl ve çevresinde Halidiliğin yayılmasında etkili olmuş sufi şahsiyetler”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (11), s. 183-208.
- BEHZADFAR, M., & TAHMASEBI, A. (2013), “Recognition and assessment of influential elements on social interaction (strengthening and improving citizen communication in urban open spaces, model city of Sanandaj)”, *The Monthly Scientific Journal of Bagh-E Nazar*, 10(25), s. 17-28.
- BEKDEMİR Ü. ve SEZER, İ. (2013), “Ziyaret yerlerinin inanç turizmi açısından değerlendirilmesi: Giresun ili örneği”, *International Conference on Religious Tourism and Tolerance*, 9-12 May 2013, s. 717-739.
- BELK, R. W., & COSTA, J. A. (1998), “The mountain man myth: A contemporary consuming fantasy”, *Journal of consumer research*, 25(3), s. 218-240.
- BELK, R., & YEH, J. H. Y. (2011), “Tourist photographs: signs of self. *International Journal of Culture*”, *Tourism and Hospitality Research*.
- CHMILIAR, I. (2010), “Multiple-case designs”, In A. J. Mills, G. Eurepas & E. Wiebe (Eds.), *Encyclopedia of case study research*, USA: SAGE Publications, s. 582-583.
- CRESWELL, J. W. (2007), “Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches”, USA: SAGE Publications.
- CORTE, V.D., SAVASTANO, I. and STORLAZZI, A. (2009), “Service innovation in cultural heritages management and valorization”, *International Journal of Quality and Service Sciences*, 1(3), s. 225-240.
- ÇAVUŞOĞLU, S., & BÜKEY, A. (2022), “Sağlık turizmi deneyiminin turist ilham kaynağı ve bağlılığına etkisi”, *Journal of gastronomy, hospitality and travel (Online)*, 5(1), s. 1-15.
- ERAQI, M. I. (2006), “Tourism services quality (TourServQual) in Egypt: The viewpoints of external and internal customers”, *Benchmarking: an international journal*.
- GISBERT. R. (1992), “Forms of religious tourism”, *Annals of Tourism Research*, 19(1), s. 51-67.
- GÜNAY, Ü. (2003), “Türk halk dindarlığının önemli çekim merkezleri olarak dini ziyaret yerleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), s. 5-36.
- GÜRBÜZ, S. ve AYDIN. B. O. (2018), “İslami inanç destinasyonlarının tanıtımında Youtube videolarının kullanımı”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), s. 539-568.
- HAMARAT, H. (2017), *Bingöl Alevi Toplumunda Halk Kültürü Unsurları*, Bingöl Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- HUDSON, R. (2010), “Resilient regions in an uncertain world: wishful thinking or a practical reality?. *Cambridge Journal of Regions*”, *Economy and Society*, 3(1), s. 11-25.
- IRMAK, Y. (2018), “Bingöl Halk Hekimliği”, *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 5(1), s. 49-74.
- IRMAK, Y. (2018), “Bingöl’de Bulunan Türbeler ve Ziyaret Yerleri”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), s. 899-914.
- JAFARI, J. (2000), *Encyclopedia of Tourism*, London, GBR: Routledge.
- KISLALI, H., Kavartzis, M. and Saren, M. (2016), “Rethinking destination image formation”, *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 10(1), s. 70-80.

- KURAR, İ. ve AKBABA, A., (2013), “Tarsus İnanç Turizmi Potansiyeli ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı”, International Conference on Religious Tourism and Tolerance, 9-12 May 2013, s. 781-795, *Konya /TURKEY*
- LAKSHMI, R. and GANESAN, P. (2010), “Does self-service technology impact destination image and customer delight?”, *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 2(5),520-538.
- LIUTIKAS, D. (2015), “In search of miracles: pilgrimage to the miraculous places”, *Tourism Review*.
- ROJAS-MÉNDEZ, J. (2013), “The nation brand molecule”, *Journal of Product & Brand Management*.
- ŞEN, K. (2020), “Muş merkezde yer alan nadide bir eser: Selim Paşa Taş Vakfıyesi”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute*. 67, s. 455-470.
- TORKI, Z., & NOSOOHI, M. (2021), “The Role of Family Tombs in Developing and Strengthening Spiritual Tourism (A case study of Isfahan Takht-e-Foulad Cemetery)”, *International journal of Tourism, Culture & Spirituality*, 5(1), s. 221-234.
- VEAL, A. J. (2017), *Research methods for leisure and tourism*, Pearson UK.
- YASIN, M., ALAVI, J., KOUBIDA, S. and SMALL, M.H. (2011), “An assessment of the competitiveness of the Moroccan tourism industry: benchmarking implications”, *Benchmarking: An International Journal*, 18(1), s. 6-22.
- ZAIANE, S. (2006), “Heritage tourism in Tunisia: development one-way choice”, *Tourism Review*, 61(3), s. 26-31.